

Några musikhögskolelärares svar på SOU 216:69

En inkluderande kulturskola på egen grund

Undertecknade är universitetsadjunkter, universitetslektorer och professorer vid Musikhögskolan i Malmö. Lunds universitet har lämnat ett remissvar som vi läst och till alla delar ställer oss bakom. Vi vill dock gärna lämna ett kompletterande yttrande, sett från vår särskilda professionella utgångspunkt: vi som undertecknat denna framställning har stor erfarenhet av att utbilda musiker, sångare, sång- och instrumental- och musiklejare. Våra synpunkter grundar sig därför i första hand på våra personliga erfarenheter, omfattande diskussioner med kolleger och mångårigt praktiskt arbete. De uppfattningar vi ger uttryck för nedan gäller självklart endast den musikaliska delen av kulturskolans verksamhet, eftersom det är musik och musikundervisning ("musikaliskt lärande", "musikdidaktik") som är vårt kompetensområde.

Vi välkomnar att det äntligen skett en utredning av kulturskolans roll i det svenska samhället, och utredaren Monica Lindgrens relevanta framställning är ett värdefullt bidrag till kunskapen om kulturskolornas roll i samhället, inte minst genom den översiktliga historiska genomgången. Med sin betoning av vikten av att kulturskolan skall ha en inkluderande hållning upplever vi den även som kulturpolitiskt angelägen. Förslaget om inrättande av ett Nationellt kulturskolecentrum och hur detta efter en tid skall utvärderas är likaledes välkommet. Utredningens forskningsanknytning rimmar väl med att man föreslår medel för forskning och forskarskola med inriktning mot licenciatexamen.

Vi uppskattar också den kreativa hållningen till mångfaldiga konstnärliga uttryck och den nya tekniken, framförallt när det gäller digitala uttrycksmedel. Utredningens klara och rediga språk gör också framställningen tillgänglig och kommunikativ.

Sina många förtjänster till trots ger dock framställningen anledning till kommentarer. I det följande presenterar vi i några punkter det vi saknar och är mindre tillfreds med.

1. Vacklande syn på kulturskolans roll för den högre musikutbildningen

Det är utmärkt att kulturdepartementet initierat en kulturskoleutredning, men enligt vår uppfattning hade det varit mera rimligt att Utbildningsdepartementet varit utredningens huvudman. Vi hoppas remissvaren vidareförs dit. Analogt med detta menar vi också att det föreslagna Nationellt kulturskolecentrum – som vi alltså anser är en utmärkt idé – bör inrättas

med Utbildningsdepartementet som huvudman, inte Kulturrådet som utredningen föreslår. Det är alltså olyckligt att utredningen inte tydligare lyfter fram kulturskolans utbildningsaspekter. Man försummar att lyfta fram musikverksamhet som kunskapsodling: att utveckla sitt musicerande och musikskapande innebär att man på mycket lång sikt arbetar med sammansatta kunskapsformer, där exempelvis historiska och kroppsligt förankrade kunskaper flätas samman. Det handlar således *inte* om en föråldrad uppdelning i "teoretiskt" och "praktiskt" – vetenskapen talar istället idag om "handlingskunskap", "transitivt kunnande" eller "performativ kunskap" när det gäller de komplexa konstnärliga kunskapsformer som kulturskolan avser att låta ungdomarna utveckla. Utöver att vara en stimulerande fritidsaktivitet är det är därför av vikt att kulturskolan har beredskap för att utveckla de förberedande kunskaper som är oundgängliga för högre utbildning. Det innebär att utbildningskvaliteten skall vara hög – och vi vet att ungdomar motiveras av detta.

2. Oklart formulerad bildningssyn som utgångspunkt

Det något vacklande utbildningsperspektivet är kanske orsaken till att de övergripande bildnings- och kunskapsmässiga utgångspunkterna för utredningen tyvärr inte redovisas öppet och fullständigt. Den bildningssyn som ligger till grund för utredningens perspektiv är dessvärre olyckligt formulerad:

För att kulturskolan ska vara relevant för sin samtid är det utredningens mening att dess verksamhet och pedagogik bör ta sin utgångspunkt i ett samtida bildningsideal. Detta förutsätter en uppgörelse med dåtidens bildningssyn, som handlade om att slå fast konstnärliga ideal, och att i stället forma pedagogiken utifrån en utmanande och föränderlig bildningssyn.

Man talar om en "dåtidens bildningssyn" utan att närmare ange några tidsramar inom vilka denna skulle ha varit aktuell eller vad som kännetecknade den, och hävdar istället att man skall anta "en utmanande och föränderlig bildningssyn". Vad som är "ett samtida bildningsideal", respektive "en utmanande och föränderlig bildningssyn" förklaras tyvärr inte. Dessvärre blir detta grundläggande credo en till intet förpliktigande självklarhet. Det är nog ingen som vill företräda en bildningssyn som är "icke-utmanande" eller "oföränderlig". Vem som utgör denna förändringsobenägna bildningsfiende förblir i även fortsättningen av framställningen oklart.

3. Inga förslag till metoder för rekrytering av klassiska musiker och lärare

Utredningen avhänder sig dessvärre ansvaret för att uträtta ett av de viktigaste utredningsuppdragen, nämligen:

att föreslå hur rekryteringen av elever till klassiska orkesterinstrument kan säkras.

Detta uppdrag avfärdas emellertid en smula uppgivet:

Utredningen menar att frågan om återväxten inom orkesterlivet är en fråga som spänner över ett betydligt större fält än vad en utredning om den kommunala musik- och kulturskolan kan ta ansvar för.

Vi inser vidden av komplikationerna eftersom vi lever med problematiken (eller "utmaningarna") dagligen. Ändå menar vi att utredningen skulle ansträngt sig mer i detta avseende. Kulturskolan är intimt sammankopplad med återväxten, och det är en besvikelse att utredningen inte har något mera konkret att föreslå på denna punkt.

4. En ny, otillräcklig kulturpedagogutbildning

Ett annat av utredningens uppdrag var att:

bedöma och analysera behovet av kompetens hos de lärare som ska undervisa i den kommunala musik- och kulturskolan och med utgångspunkt i den analysen föreslå hur försörjningen av lärare kan säkras i framtiden.

Här föreslår utredningen en ny kulturskolepedagogutbildning om 90 högskolepoäng (hp). Den förutsätter även viss spel- eller sångkompetens eller 90 andra hp.

Förslagen om kompetensförsörjning genom viss lärarutbildning – samt nationellt centrum – är möjligen en strategi som kommer att kunna stärka formerna för återväxt och rekrytering på sikt. För oss som utbildar musikpedagoger är emellertid den föreslagna utbildningen uppenbart otillräcklig. När det gäller musiksidan är det enligt vår uppfattning istället främst genom musikhögskolorna som kulturskolorna bör försörjas med lärare. Istället för en ny kulturskolpedagogutbildning kan den instrumentalläroverutbildning som för närvarande bedrivs på musikhögskolorna utmärkt väl fortsatt stå för detta.

5. Oklarheter om "reproducerande" förhållningssätt

Utredningen talar om "en inkluderande kulturskola" men exkluderar dessvärre också, en smula nedlåtande, företrädare för något som man kallar ett "reproducerande förhållningssätt" som påstås ha präglat (och ännu präglar?) undervisningen i kommunala musikskolan och kulturskolan. Man förklarar emellertid inte vilka föregivet "reproduktiva" pedagoger man avser. Menar utredningen de musiker och lärare som i decennier arbetar med musik som har notläsning som utgångspunkt? De flesta musikpedagoger är ytterst medvetna om att noter, partitur och arrangemang bara utgör inledande erbjudanden för en kreativ gestaltungs- och tolkningsprocess – utredningens antydning att denna mycket avancerade aktivitet är "reproduktiv" tycks spegla en något onyanserad syn på hur den musikaliska skriftkulturen kreativt kommer till uttryck. Vad som menas med "reproducerande" förblir utredningen igenom oklart – man kan bara hoppas att notkunnighet och interpretationskunskaper också får vara en del av "en utmanande och föränderlig bildningssyn".

6. Bristande underlag för hävdande av gruppundervisning som norm

Utredningen hävdar "gruppundervisning som norm". Detta är emellertid inte en kulturpolitisk smakfråga. All erfarenhet av sång- och instrumentalundervisning talar istället för att det bör finnas en väl avvägd balans mellan enskilda lektioner och grupplektioner. Utredningen visar inte heller några övertygande referenser till musikpedagogisk forskning på denna punkt.

Det är emellertid utmärkt att utredningen sätter fingret på att det på en del håll verkar vara den enskilda undervisningen som i oroväckande hög grad upphöjts till norm, vilket naturligtvis inte heller är gynnsamt för elevens utveckling. Överhuvudtaget är frågan om individuell kontra gruppundervisning betydligt mer sammansatt än vad som kommer fram i utredningen. En ung människas musikaliska bildningsgång kan se högst olika ut beroende på instrument, musikgenre och lokala förutsättningar – för den enskilda eleven är det exempelvis även viktigt hur lärarna på en kulturskola samverkar med och stödjer varandra.

7. Oklara slutsatser om kulturskolans marknadsanpassning

Utredningen ger uttryck för medvetenhet om konflikten mellan att förmedla ett kulturarv och att samtidigt vara relevant för unga:

Att låta efterfrågan, det vill säga barns och ungdomars preferenser, styra utbudet i verksamheten kan ändå framstå som problematiskt, exempelvis utifrån lärares anställningstrygghet. Lärarnas befintliga kompetenser gör att det finns en tröghet i systemet som gör det svårt att svara upp mot de snabba förändringar som sker när det gäller barns och ungas trendkänsliga kulturval. En centrering av verksamheten kring dominerande kulturformer som bygger på barns och ungdomars eget tycke och smak kan krocka med ambitionen att bevara ett kulturarv och sörja för mångfald inom kulturen, något som också kulturskolan förväntas tillgodose.

Som utredningen påpekar är behöver kulturskolan inte alltid "svara upp mot snabba förändringar när det gäller barns och ungdomars trendiga kulturval". Kulturskolan skall rimligen inte hamna i en ny marknadsstyrd totalitarism där dess viktigaste uppgift blir att vara lyhörd för de senaste yttringar ungdomar fått höra och se av musikaliska trender på nätet. Det är dock en smula oroande att utredningen i viss utsträckning ändå verkar företräda en hållning där kulturskolan ska "svara upp mot ändringar i efterfrågan med relativt kort varsel". Vi hoppas att beslutsfattare förstår att sådana varsel måste sträcka sig över generösa tidsperioder, inte bara av konstnärliga och pedagogiska skäl, utan även av facklig nödvändighet.

8. Otillräcklig betoning av det mångkulturella musikaliska kulturarvet

Det är således bra att utredningen påpekar att kulturskolan bör anknyta till ungdomars verklighet och uttrycksbehov. Men det är också viktigt att unga människor i kulturskolan får möta musik och kultur som de inte dagligen påträffar på internet eller kände till sedan tidigare. Detta gäller exempelvis musik ur historien. Man säger emellertid i utredningen föga om det rika svenska muskarvet, bara att det skall förvaltas ur "ett mångfaldsperspektiv" för att motverka historielöshet. Vi inser att det i en utredning är svårt att ge en historisk rundmålning av svensk musikkultur. Framställningen kunde dock i högre grad betonat statens kulturpolitiska mål, som innebär att kulturskolan bör ge möjligheter att "bevara, använda och utveckla" det svenska musikaliska kulturarvet. Man kan lägga till "omskapa", eftersom traditioner som inte förändras, förtvinar.

Det svenska musikaliska kulturarvet är i hög grad både "inkluderande" och "mångkulturellt", vilket våra studenter, liksom kulturskolornas elever, inte alltid är medvetna om. Man vill ibland påminna både dem och oss själva om att en av de viktigaste dansformerna på svenskt område heter "polska", och att folkmusikgenren berikats med influenser från bl.a. Västafrika, Karibien och Kuba. En viktig improvisatorisk tradition förvaltas inom jazzen med sina afroamerikanska rötter. I konstmusik och visa finns det franska hos Laura Netzel och Barbro Hörberg, det tyska hos Birger Sjöberg och Ture Rangström, det judiska hos Moses Pergament och grupper som Tummel, och det samiska hos Mari Boine och Sofia Janok. Både ungdomar och vuxna blir dessutom ofta förvånade när de förstår vidden och djupet av den interkulturella kontext ur vilken även Evert Taubes musikpoetiska universum skapats.

Det vore därför olyckligt om det mångkulturellt präglade kulturarv som utvecklats på svensk botten skulle bli en angelägenhet för de kunskapsfientliga och totalitära strömningar som i vår tid griper omkring sig. Att med en förment "utmanande bildningssyn" som grund undvika det historiska perspektivet och halvt i skymundan avhända sig ansvaret för det immateriella kulturarvet spelar tyvärr sådana destruktiva krafter i händerna.

9. Den digitala tekniken och den rumsliga närvaron

Utredningen pekar på intressanta möjligheter när det gäller att utnyttja digital teknik för skapande och internet för exempelvis fjärrundervisning. Man pekar även på den viktiga demokratiska potentialen hos den nya tekniken. Visserligen rymmer det digitala perspektivet åtskilliga möjligheter, men många ungdomar vill gärna dansa, spela teater, sjunga och spela akustiska instrument just som en *motvikt* till läsplattorna och nätet. Den kroppsliga närvaron och den konstnärliga kommunikationen i ett fysiskt rum är för många essensen av att skapa och gestalta. Att ta ansvar för att ungdomar i kulturskolan skall få möjlighet att möta alternativ till digitala och nätbundna kulturyttringar är därför en av de allra viktigaste uppgifterna för dem som undervisar där, liksom för oss som utbildar nya sång- och instrumentalpedagoger.

Coda

Den lysande musikern och pedagogen Marshall Marcus har innehaft en rad internationella funktioner i den sociala och musikaliska rörelsen El Sistema. Han hävdar med emfas att det är **lärarna** och deras brinnande engagemang som utgör den verkliga stommen i rörelsen. Låt oss därför inte glömma att den inkluderande hållning som utredningen förespråkar även innefattar denna yrkesgrupp, med dess entusiasm och kompetenser, när vi gemensamt skapar en framgångsrik kulturskola.

Malmö 14 mars 2017

Manuel Ahlqvist
Håkan Andersson
Gunlis Ardevall
Joakim Barfalk
Peter Berglund
Kjell Edstrand
Richard Gussing
Johan Hallström
Maria Hjorth
Mattias Hjorth
Ann-Sofi Härstedt
Cecilia Kjellén
Thomas Kjellén

Sven Kristersson
Magnus Lindén
Eva Lundgren
Elisabeth Melander
Claes Ottelid
Mats Paulson
Håkan Rydin
Kerstin Skoog
Gunnar Spjuth
Anna-Lena Tideman
Sara Wilén
Almaz Yebio